

עומק הפשט

בס"ד, יום ג' פרשת לך לך ד' חשון תשע"ח,
מסכת יבמות דף ג.

גליון נושא:

דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות, לעורר לב
המעין, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה.

מצות יבום בזמננו

פנינים

שיעור כללי!

היסוד של יבמות: בשיעור הפתיחה של ראש הישיבה
הג"ר אליעזר יהודה פינקל שליט"א (ישיבת מיר ירושלים,
ביהמ"ד 'בית שלום', יום ב' פרשת לך לך, ג' חשון תשע"ח)
הביא כמה הוכחות לבאר, שלפי רש"י והרמב"ם, 'אשת אח'
אין זה איסור ערוה שצריך להתייר, אלא אדרבה זיקתה
וקורבתה בעצמה, היא הסיבה ליבום, שכן האח נכנס
במקום אחיו המת, וממשיך את אותה אישות. ולכן היה צד
בגמ' (יבמות דף נד:) שיהיה היתר יבום, אפילו בחייו של
האח.

ידוע הדיוק של הגר"נ פרצוביץ זצ"ל ברש"י, שכותב כמה
פעמים, ש'ממילא נהפך לאשת אח שיש לו בנים'. וכוונתו,
שאשת אח שיש לו בנים מתחדש תורת ערוה, אבל כשאין
לו בנים, אין כאן מציאות של ערוה האסורה.

וכמבואר ברמב"ן (בספרו 'תורת האדם') שאשת אח שאין
לה בנים, לא נאסרה מעולם במקום יבום, בניגוד לשאר
עריות שזה רק מדין דחיה, 'ואין עשה דוחה לא תעשה שיש
בו כרת'. וכדברי רב ניסים גאון (שבת קלג:) שבדיבור אחד
נאמרו. אמנם לדעת התוס' (יבמות דף ג: ד"ה לא תעשה)
בעצם יש ביבום ערוה האסורה, וחידשה תורה בעשה של
יבום דמצותו בכך, שידחה 'לא תעשה שיש בו כרת'.

הותרה או דחיה: לפי דבריו, מובן היטב מה שביאר
הרמב"ם (תשובה ריח) במחלוקת אבא שאול ורבנן, לרבנן
זה 'הותרה', ובטל איסור ערוה של אשת אח, אפילו שאינו
מכוין למצוה. לאבא שאול זה 'דחיה', ואם אינו מכוין רק
למצוה כאילו פוגע בערוה.

כלומר, לרבנן מציאות הקורבה של אשת אח, גם כשאין
מכוין למצוה, בפועל הוא נכנס במקום אחיו, וממשיך את
האישות של אחיו המת, וחל ההיתר של יבום. אבל לאבא
שאול, רק הכוונה למצוה, היא המחשיבה אותו כממשיך את
אחיו המת שיוכל לעמוד במקומו. ❖

יבום קודם לחליצה!

הגמ' (יבמות דף ג.) מקשה על לשון
המשנה (יבמות דף ב.) 'מן החליצה
ומן הייבום', מדוע לא מספיק לכתוב
'מן הייבום'. מתרצת הגמ', אם היה
כתוב רק 'מן הייבום', הייתי אומר
שרק חולצת ולא מתייבמת, אבל
עכשיו התחדש ש'כל העולה לייבום
עולה לחליצה, וכל שאינו עולה
לייבום אינו עולה לחליצה'.

שואלת הגמ', שראוי להקדים
יבום לחליצה, ולכתוב 'מן הייבום
ומן החליצה', או רק 'מן החליצה'.
ופירש רש"י (ד"ה וניתני) שהוא
משום שמצות יבום עיקר, כלשון
הפסוק ואם לא יחפץ האיש לקחת
וקלצה (דברים כה ט), הרי שהעיקר
לייבם, ואם לא יחלוץ.

1. מחלוקת תנאים

מתרצת הגמ', המשנה כדעת אבא
שאול (יבמות דף לט: קט. בכורות
יג.), שחליצה קודמת לייבום, שמא
המייבם מתכוון לשם נוי או לשם
אישות, וכאילו פוגע בערוה, וקרוב
להיות הולד ממזר. ורק בראשונה
שהיו היבמים מכוונים למצוה, יבום
קודם. אבל כיום יתכן שמכוונים
לשם נוי או ממון, חליצה קודמת
לייבום. רבנן חולקים על אבא שאול,
וסוברים שייבום קודם לחליצה,
הואיל ופקע איסור אשת אח ממנה
כשמת אחיו בלא בנים, הותרה לו
לגמרי, ואפילו יבמה לשם נוי או

לשם ממון.

מעיקר הדין, לכל הדעות מצות יבום קודמת לחליצה. ונחלקו כשאין מכוין לשם מצוה, לאבא שאול או זו מצוה אלא עבירה, ולכן תקנו שחליצה קודמת לייבום, שמא לא יכוין למצוה. אך רבנן דורשים (יבמות דף נד.) יִבְמָה יָבֵא עָלֶיהָ מכל מקום, ואף בלי כוונת מצוה קנאה ומותרת לו.

2. מחלוקת הפוסקים להלכה

המחלוקת האם הלכה כאבא שאול או כרבנן, נמשכת בעקביות מדור לדור, עד דורות האחרונים. (כעין זה מצינו במשנה חגיגה דף טז. האם לעשות סמיכה על הקרבן ביום טוב.) הרמב"ם (פרק א הלכה ב) והרי"ף (יבמות לט:) נוקטים שהלכה כרבנן. אבל רש"י (יבמות שם) וכן הביאו הטור (סימן קסה), נוקט שהלכה כאבא שאול.

האור זרוע (הלכות יבום וקידושין סימן תרלח) מביא את דעת הריב"ם, שיבם ויבמה שרוצים להתייבם, אין מוחים בהם, ולא כופים אותם לחלוץ. ונחלק עליו רבינו תם, שבזמן הזה, אפילו היבם והיבמה רוצים להתייבם, כופין לחלוץ, שמא אינם מתכוונים למצוה.

כתב המאירי (יבמות לט:) שאפילו אם נתכוון בה לשם נוי או לשם ממון, בכל זאת יבמה יבא עליה, מכל מקום כרבנן. וכן כתב המרדכי (פרק החולץ סימן לא). ובנימוקי יוסף ביבמות כתב, שהדין של אבא שאול הוא מדרבנן, ורק לכתחילה.

השו"ע (אבן העזר סימן קסה) פוסק, שמצות יבום קודמת למצות חליצה. ואם היא לא רוצה להתייבם דינה כמורדת. והרמ"א חולק וסובר שמצות חליצה קודמת, ואין לה דין מורדת אם אינה רוצה להתייבם. ומוסיף שלא כופין אותו לחלוץ, אלא מטעין אותו אם יכולין, ואם שניהם רוצים בייבום, אין מניחים אותם ליבם, אלא אם כן ניכר וידוע שמכוונים לשם מצוה.

3. יש עדיין יבום היום!

תקופת האחרונים: מסופר בשו"ת מהריט"ץ (ישנות סימן לא) כי בשנת הש"ס נפשונו בחיים, יבם בנו של מורנו הרב יוסף קארו, שלמה, את אשת אחיו יצחק אחר מותו, בהסכמתם של החכמים השלמים כבוד מורנו הרב משה אלשיך, וכבוד מורנו הרב יהושע בן נון, והצטרף להם המהריט"ץ. והיה זה בניגוד לדעת רוב חכמי הדור, שהורו לכפותם לחלוץ, בפרט שכבר ירקה בפניו ונפסלה לו.

בספר פלא יועץ (ערך גלגול) מוכח שהיה יבום בזמנו, שהרי כתב שצריך להודיע לבן הנולד מהייבום, מה שיש לו לתקן את נשמת אחי אביו המת.

4. מחלוקת המנהגים

למעשה: ביהדות המזרח, וביותר בקהילות התימנים, היה מקובל לייבם, עד דורות האחרונים, וכפי שמבואר בכמה מקומות בספרי השו"ת. וייחסו חשיבות רבה לקיים מצות יבום כפשוטו, וכלשון הגמ' (יבמות דף כא.) 'חליצה במקום ייבום לאו מצוה היא'. ואולי גם בגלל דברי המקובלים, שהיבום מסייע בענייני גלגול נשמות, שהרי כתוב בזהר שנשמת המת מתגלגלת בבן שיוולד לאחיו (הובא בהרחבה בגיליון מספר 134). יש לציין שבפועל, על פי רוב חולצים.

לעומת זאת, בקהילות האשכנזים מקובל מזה שנות דור, שבשום פנים אין להחליף את החליצה בייבום, ואף אם היבם והיבמה מעוניינים, אין בית דין מסכים לזה.

בשו"ת בית יחזקאל (סימן מב) כתב, שרוב הפוסקים מתירים לייבם כרבנן, ואנו מחמירים ונוהגים רק בחליצה. ומביא דברי השבות יעקב (חלק ג סימן קלה) שכשמתכוין למצוה וגם לנוי וכדומה יחד, אין חשש אפילו לפי אבא שאול, כי גם לשיטתו זה רק חשש רחוק ולא משום איסור, וכתב שדעת רוב הפוסקים שבזמן הזה יבום קודם, וכמו שכתב בכנסת הגדולה. ובשו"ת פרח מטה אהרן (חלק ג סימן מא) כתב, שבמקום עיגון כלולי עלמא מותר לייבם. וכשממילא דרים יחד באיסור, מוטב להתיר להם לייבם משיעברו איסורים. וכן כתב הנצי"ב בשו"ת משיב דבר, שמה שאין מניחים אותם לייבם, הכוונה שמדברים אל ליבם שאשת אח זה איסור כרת, אם לא מכיוונים לשם מצוה אך בית דין אינם מחויבים להפרישם בכפיה ממעשה היבום.

למעשה הבית יחזקאל לא הסכים להתיר לייבם אפילו במקום שיעברו איסור, כי יבואו להתיר על סמך פסק זה גם במקומות אחרים.

ומספר הבית יחזקאל **שהרב יוסף לוינשטיין זצ"ל** אב"ד סעראצק, כתב לו במכתב, מעשה שהיה אצל **הפני יהושע**, ביבם ויבמתו שרצו שניהם להתייבם ולא הסכימו לחלוץ, כאשר באו לבית הדין לבקש להם סידור קידושין, בית הדין דיברו על ליבם לחלוץ, ולא הסכימו, כעבור כמה שנים התמנה לאב"ד בעל **הברכת אברהם**, וקרא להם ולא התרצו לחלוץ, ואמר ש'היבמה נקנית בביאה', אם כן שתלך להיטהר בלי קידושין, ובית הדין לא יתן יד לסדר קידושין ליבמה, וכך עשתה האשה, אולם קודם שחזרה לביתה פירסה נדה ונטמאה, וכך היה ארבע פעמים, עד שראו שמשמים מעכבים בעדם, ואז הסכימו לחלוץ.

בשו"ת הב"ח (סימן עח) כתב, שגם למנהגינו שלא עושים יבום, זה רק במי שבא לבית דין, שאז מוחים בו, אם לא שידוע שמכיון לשם מצוה. מה שאין כן אם לא באים לבית דין, אי אפשר להפרישם ולהענישם.

בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה ג חלק א סימן ריח) כותב שיבם ויבמה ספרדיים, הנמצאים במדינות אשכנז, הולכים אחר מנהג אבותיהם, שמותר ליבם.

המהר"ץ חיות (בהגהותיו על הש"ס יבמות דף כב: ד"ה מי) מביא בשם **הגאון מהר"צ הירש** אב"ד ברלין, שהטעם שביטלו בזמננו מצות יבום, אף שחליצה במקום יבום לאו מצוה היא, משום שחוששים שמא יש לאח שמת בן, ופוסט מיבום, ונמצא פוגע בערוה. 'וטעם זה אמת וראוי לפרסמו'.

בעל ה'תורה שלימה' **הגרמ"מ כשר** זצ"ל כתב קונטרס מיוחד להתיר יבום לאשכנזים, ושלח את הקונטרס לגדולי דורו לברר את אמיתות ההיתר. וקיבל את התשובות דלהלן;

הג"ר ראובן כץ זצ"ל 'רב העיר פתח תקוה' במכתב נוקב (קובץ נועם כרך כה עמוד כג) חולק בתוקף על הניסיון להתיר יבום לאשכנזים, ואוסר את היבום גם מכח דברי **המהר"ץ חיות**, שחוששים שמא יש לאח שמת בן, ופוסט מיבום, ונמצא פוגע בערוה. וביאר בכך את לשון **הגמ'** (יבמות דף לט:): "עכשיו שאין מתכוונין לשם מצוה, אמרו מצות חליצה קודמת למצות יבום", רצה לומר עכשיו כיון דלא איכשר דרא, יש חשש גדול בעונותינו הרבים, שמא יש לו בן מכל מקום...

גם **הג"ר ישראל זאב מינצברג** זצ"ל (עמוד כב) אוסר בתוקף, ואסור לחפש קולות בדור כזה שהפרוץ מרובה על העומד, וברור שבזמן הזה יבם המבקש ליבם את יבמתו, אינו מכון לשם מצוה. וכן **הג"ר יקותיאל אריה קאממעהאר** זצ"ל (עמוד כח) אוסר להתייבם, והזהיר בתשובתו שסכנה היא להם להתייבם, רק ינהגו כמנהג העולם לחלוץ, וכל אחד ימצא זוגו ויחיו חיים ארוכים ומאושרים.

בספר עבודת השם (אבן העזר סימן מד) מביא שני טעמים, על מה שתקנו לחלוץ ולא ליבם. א' שחוששין לדעת ר"ת שבזמן הזה אין מכוונים לשם מצוה. ב' משום עיגון, שמא הייבם יבוא בערמה ויאמר שרצונו לקיים מצות יבום, ויתבע ממון רב עד שיפייסוהו לחלוץ.

5. בארץ ישראל

וכתב **בשו"ת יביע אומר** (שו"ת חלק ו אבן העזר סימן יד, חלק ח אבן העזר סימן כו) שיבם שרוצה לקיים מצות יבום, וגם היבמה מסכימה להתייבם, כיון ששניהם נוהגים כהרמב"ם והשו"ע, יש לנהוג כהשו"ע, אפילו שהרמ"א חולק וסובר שמצות חליצה קודמת. ולמרות שהמנהג על פי כמה רבנים בארץ ישראל, לאסור על כל ישראל לגמרי מצות יבום, וחייבים לחלוץ, בכל זאת גזירתם לא חלה, על הנוהגים כהרמב"ם והשו"ע.

ומביא **עשרים וארבע ראשונים**, ועשרה מגדולי האחרונים, שפסקו כרבנן, שמצות יבום קודמת למצות חליצה. ואף על פי שיש קצת פוסקים שפסקו **כאבא שאול**, כגון **רש"י** ו**ר"ת** ועוד, מכל מקום פשוט הדבר שמצות יבום קודמת, ואחר רבנים להטות. **ובשו"ת גנת ורדים** (אבן העזר כלל ב סימן יג) כתב שאין מי שיעיז לנהוג להיפך לאסור יבום, ואף שיש פוסקים שפסקו שמצות חליצה קודמת,

הם נחשבים כמיעוטא דמיעוטא, מול הפוסקים העצומים שפסקו שמצות יבום קודמת, ומי שירצה לפסוק שמצות חליצה קודמת, אין זה מחכמה ומראה, אלא מזלזל הוא בכבוד כל הגאונים, ומבטל את מה שאמרה התורה אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטָּת.

סיכום הגיליון:

6. דינים העולים

לרבנן מצות יבום קודמת למצות חליצה, אפילו אינו מתכוון לשם מצוה. לאבא שאול מצות חליצה קודמת למצות יבום, שמא לא יתכוין לשם מצוה, וקרוב הולד להיות ממזר. לדעת השו"ע; הלכה כרבנן שמצות יבום קודמת למצות חליצה. לדעת הרמ"א; הלכה כאבא שאול, שמצות חליצה קודמת למצות יבום. בדורות האחרונים יש עדיין שנהגו לייבם. אולם המנהג הרווח בקרב קהילות האשכנזים, שלא לייבם בשום אופן. אבל בקהילות הספרדים עדיין היה מקובל לייבם, (בפועל על פי רוב חולצים). בארץ ישראל; היו רבנים שהנהיגו לאסור לייבם אפילו לספרדים. ובשו"ת יביע אומר נחלק עליהם בתוקף, שאין למנוע מלנהוג כדברי מרן השו"ע, שהתיר לייבם. 'אשת אח שאין לה בנים' לדעת רש"י והרמב"ם, אינה ערוה האסורה כלל, אדרבה קורבה זו היא הגורמת נפילה לייבום. אמנם לדעת התוס', בעצם יש כאן ערוה האסורה, וחידשה תורה בעשה של ייבום, שידחה 'לא תעשה שיש בו כרת'. ❖

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823 | 5047867@gmail.com

הופעת הגיליון

לרפואתו השלימה של
האברך המופלג בתורה
ויראת שמים
רבי ברוך אריה לייב בן
הדפא שליט"א בתושח"י

הנושא לשבוע הבא;

איסור לבישת שעטנז - יבמות ד: ה:

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפ"ש, לישועה, וכדומה!
ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות' ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.
וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.

דרוש תורם

עבור הדפסת
'אוגרן גליונות'

(1-134)

אפשרות להנצחה

